

1.Hafta: Türk Siyasi Hayatının İlk Koalisyon Dönemi

27 Mayıs sonrası kurulan ilk sivil hükümet olan CHP – AP koalisyon hükümetinin, taraflar arasında bir uzlaşmanın ve siyasi uyumun sonucu olarak ortaya çıktığını söylemek güçtür. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk koalisyon hükümeti deneyimi olan bu zorunlu birliktelik, başlangıç anından itibaren büyük gerilimlere tanıklık edecektir. Kendi var oluşunu Demokrat Parti'nin varisi olmak üzerinden anlamlandıran Adalet Partisi'nin seçmen kitlesi, partinin tek başına ya da koalisyon ortağı olarak iktidara tırmanması halinde Yassıada kararlarını hükümsüz kılmak ve DP mensuplarının mahkûmiyet hallerine ve hak ihlallerine son vermek gibi işlerle ivedilikle meşgul olmasını beklemekteydi. Ancak, Silahlı Kuvvetler Birliği cuntasının yoğun baskısı ve 21 Ekim Protokolü'nün gölgesinde kurulmuş olan bir koalisyon hükümetinin gönülsüz ortağı olarak AP'nin siyasi manevra alanı son derece kısıtlı görünmekteydi. Çok geçmeden Yassıada mahkûmlarına af çıkarılması meselesi üzerinden gelişen sürtüşme hükümeti çalışamaz hale getirecektir. Başbakan İnönü'nün Mayıs 1962'de istifa etmesi ile I. İnönü Koalisyonu sona ermiştir.

Bu istifanın ardından yeni hükümetin kurulması görevi bir kez daha İnönü'ye verilecek, Haziran 1962'de kurulan II. İnönü Koalisyonunda CHP ile birlikte Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP) yer alacaktır.

Yeni kurulan koalisyon hükümeti, selefının ömrünü kısaltan af meselesinde ilerleme kaydedecek ve silahlı kuvvetlerin rahatsız olmayacağını düşündükleri sınırlar içinde, kısmî bir af üzerinde anlaşacaktır. Ancak bu hükümetin de daha uyumlu, daha fazla ortak yaklaşıma sahip olmaktan uzak yapısı; hükümetten dışlanmış olan AP'nin, 1963 Yerel Seçimleri'nde oylarını arttırmış olması; aynı seçimlerde hükümet ortağı konumunda bulunan YTP ve CMKP'nin ise çok düşük oy alabilmiş olmaları, bu iki partiyi hükümetten çekilmeye sevk edecek, II. İnönü Koalisyonu da böylece son bulacaktır.

Bir kez daha yeni bir hükümet kurmakla görevlendirilen İnönü'nün, Meclis'te CHP dışında yer alan bütün partilerle koalisyon denemiş fakat sürdürememiş olması sebebiyle elindeki tek seçenek olarak görülen azınlık hükümeti, CHP ve bağımsız milletvekillerin desteğiyle kurulabilmiş ise de, ilan ettiği bütçesi Meclis'te reddedilince düşecek, İnönü başbakanlıktan istifa edecektir. Bu azınlık hükümetinin düşürülmesi için Meclis'i ve diğer siyasi partileri organize eden aktör ise Türk siyasal yaşamında uzun yıllar etkisini gösterecek olan Süleyman Demirel olacaktır.

Haziran 1964'te Ragıp Gümüşpala'nın vefatının ardından Adalet Partisi'nin genel başkanlığına gelen Süleyman Demirel, İnönü'nün azınlık hükümetinin düşürülmesinde etkin bir rol üstlenmiş olmakla birlikte, partisinin ve kendisinin tek başına iktidara gelebilmesi için hedef olarak gördüğü 1965 seçimlerine dek, kendisine sunulan hükümet kurma teklifini reddedecektir.

Oluşan hükümeteşizlik durumuna son vermek üzere, geçmişte Demokrat Parti'den milletvekilliği yapmış, mevcut durumda da Cumhuriyet Senatosu'nda Başkanlık görevini yürüten Kayseri senatörü Suat Hayri Ürgüplü'ye hükümet kurma ve ülkeyi seçime götürme görevi verilmiştir. Şubat 1965'te kurulan Ürgüplü hükümeti, Meclis'te Adalet Partisi'nin, Yeni Türkiye Partisi'nin, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin ve Osman Bölükbaşı'nın CMKP'den ayrılarak kurduğı Millet Partisi'nin desteğini alarak kurulacak; sayılan partiler bu hükümete bakan da vereceklerdir. CHP ise bu geçiş hükümetinin dışında kalmış, ülkeyi 1965 seçimlerine Ürgüplü hükümeti taşımıştır.

Bu esnada demokratikleşme ve sivil siyasete geçiş süreci ise pürüzsüz ve engelsiz yaşanmamıştır. Bu engellerin başında Albay Talat Aydemir'in iki kez darbe teşebbüsünde bulunması gelmektedir.

Talat Aydemir, biri Şubat 1962'de, diğeri Mart 1963'te olmak üzere iki kez askeri darbe teşebbüsünde bulunmuştur. Aydemir, daha sonraları MBK adını alacak olan cunta ile ilişkili, ancak 27 Mayıs yapıldığı esnada yurtdışında bir görevde bulunduğı için harekette etkin bir rol üstlenememiş bir isimdir. Bununla birlikte, 27 Mayıs sonrası hemen ülkeye dönmüş ve MBK üyeleriyle olan yakınlığı üzerinden önce kurmay albay rütbesine, ardından da general olmamasına rağmen, Harp Okulu Komutanlığı'na getirilmiştir.

Aydemir, 27 Mayıs hareketine ve sonrasında gelişen sürece ilişkin, hareketin istenilen sonuca ve başarıya ulaşmadığını bu nedenle de iktidarın sivillere devredilmemesi gerektiğini savunmaktaydı. Sivil siyasete geçilmesi durumunda Demokrat Parti'nin ardılı olacak bir siyasi partinin hemen iktidara geleceğini, böylece 27 Mayıs'ın herhangi bir mevzi elde edemeden sönmüneceğini öngörmekteydi. Bu fikir ile 22 Şubat 1962 günü Harp Okulu'nun son sınıf öğrencilerini ayaklandırarak bir darbe teşebbüsünde bulunmuştur. O esnada Başbakan olan İnönü, kendisi ile Genelkurmay Başkanlığı aracılığıyla gönderdiği bir kurul vasıtasıyla müzakere etmiş; bu müzakerede eğer bu kalkışmaya son verirse, bu darbe girişimine dâhil

olmuş olan hiç kimsenin soruşturulmayacağı ve ceza almayacağı sözünü vermiş; Aydemir de bunu kabul ederek bu teşebbüse son vermiştir. Nitekim 1962 yılının Nisan ayında, 22 Şubat Askeri Darbe Girişimi'ne katılanların cezalandırılmayacağı yönündeki kanun Meclis'ten geçecek, Aydemir ve onunla birlikte hareket eden subaylar emekliye sevk edilecektir.

Ancak bir yıl sonra, 21 Mayıs 1963 tarihinde, bu sefer emekli albay olarak yeniden darbe girişiminde bulunan Aydemir, ilkinde kıyasla daha fazla yol alabilmiş, radyoyu ele geçirip darbe bildirisini okutabilmişse de nihayetinde geri çekilmek durumunda kalmıştır. İkinci başarısız teşebbüsünde hükümet tarafından affedilmeyerek beraber hareket ettiği Binbaşı Fethi Gürcan ile birlikte idam edilmiştir.

1962 yılı aynı zamanda, 1961 Anayasası'nda öngörülen Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hâkimler Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu gibi kurumların faaliyete geçirilerek kurumsal düzenlemeler aracılığıyla atılan demokratikleşme adımlarına sahne olmuştur.

Bu ders kapsamında ele alınan ve yukarıda özetlenen meselelere ilişkin okunması önerilen kaynaklar şunlardır:

Muzaffer Ayhan Kara, Türk Siyasal Yaşamında 1961 Sonrası Bir Olgu: Demokrasi ve Uzlaşma Kültürü Açısından Koalisyonlar, Otopsi Yayınları, Ankara, 2004, s. 21-101.

Kemal H. Karpat, Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 202-205.

Erik-Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 362-364.